

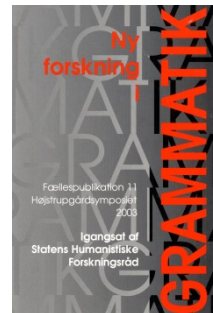
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Tempus i Systemisk Funktionel Lingvistik: En kritisk gennemgang

Forfatter: Carl Bache

Kilde: B. Lihn Jensen, I. Korzen og H. Høeg Müller (red.).
Ny Forskning i Grammatik 11, 2004, s. 7-28

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2004

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Tempus i Systemisk Funktionel Lingvistik: En kritisk gennemgang

Carl Bache

1. Introduktion

Dette indlæg indgår i et projekt der sigter på at få ændret den Systemiske Funktionelle Lingvistik (SFLs) standardbeskrivelse af tempus og aspekt i engelsk.¹ Projektet omfatter en gennemgang og kritik af hvad SFL egentlig siger om disse kategorier, samt nogle alternative forslag til kategoribeskrivelsen. Indeværende bidrag begrænser sig til en kritisk gennemgang af SFLs tempuskategori, primært på grundlag af Halliday (1976a, 1976c; 1994) og Matthiessen (1983, 1984, 1991, 1996). Meget overordnet formuleret går min kritik af modellen på at SFL ikke efterlever egne funktionelle præmisser, og at man ikke tager paradigmatisk relationer, dvs. den systemiske dimension, alvorligt nok.

2. SFLs beskrivelse af tempus i engelsk

Udgangspunktet for SFLs behandling af tempus i engelsk er meget sympatisk idet den paradigmatisk orientering konsekvent kobles på et funktionelt sprogsyn:

I will concentrate on one aspect of systemic grammar: the paradigmatic organization of grammar which comes from a **functional** view of grammar as a **resource** for achievement of higher-level purposes. (Matthiessen 1984: 9; hans fremhævelser)

---

1. Jeg vil gerne takke Hanne Bache, Steven Breunig, Nina Nørgaard, SFL-gruppen ved Syddansk Universitet samt konferencedeltagerne ved ISFLA-konferencen i Lucknow i december 2003 for nyttige kommentarer til mit projekt.

When we see language as a resource, we are interested in the possibilities the resource gives a speaker in communication and the primary representation of these possibilities is the paradigmatic organization. (Matthiessen 1984: 9)

Inden for denne meget overordnede ramme beskrives tempus i engelsk som en **ideationel**, nærmere bestemt **logisk**, ressource for tidsangivelse (Butt *et al.* 2000 giver en overskuelig introduktion til disse og andre centrale SFL-begreber). Tempussystemet opererer på gruppeniveau ('group rank') og tillader en primær skelnen mellem 'datid', 'nutid' og 'fremtid', som i følgende sætninger:

- (1a) Joan *won* the competition.
- (1b) Nefertiti *believes* in justice.
- (1c) Sandra *will leave* tomorrow.

Det tredelte system er rekursivt, dvs. tillader gentagne valg fra samme system, og på den måde fremkommer der mere komplekse tempuskonstruktioner (jf. underafsnit C nedenfor):

- (2a) This week Gerald *is singing* in the local church.
- (2b) My brother *will be working* with her.
- (2c) Dad *had been going to see* her for quite some time.
- (2d) They *will have been going to have taken* a holiday.

Aspekt og fase betragtes som unødvendige kategorier i beskrivelsen af komplekse konstruktioner. Det rekursive tempussystem genererer uden bidrag fra andre kategorier de i alt 36 former der ønskes beskrevet.

Halliday og Matthiessen lægger vægt på følgende karakteristiske træk ved deres beskrivelsesmodel:

A) Den talendes/skrivendes valg er i centrum. Matthiessen formaliserer i tidlige arbejder dette begreb ved hjælp af en 'chooser' mekanisme:

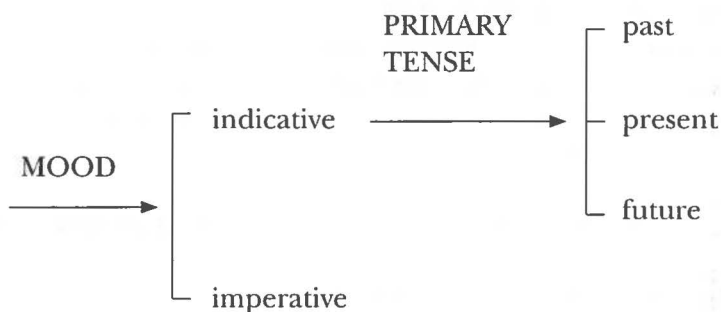
Each choice point in the grammar (**system**, see section 2.3) is assigned a choice mechanism, a so-called **chooser** (or choice expert). The chooser knows how to select among the alternatives of

the choice point. It obtains the relevant information by presenting **inquiries** to the parts of the text generation system where conceptual information resides, for instance the knowledge base and text plans. We will call these other parts the **environment** of the grammar and its choosers ... (1983: 375, hans fremhævelser)

I senere fremstillinger angives valgsituationen udelukkende ved hjælp af systemnetværk. I begge konventioner anses enhver tempuskonstruktion for at være et resultat af et eller flere valg mellem paradigmatiske relaterede tidsværdier.

B) Tempussystemet er en del af modussystemet og har indikativ som indgangsbetingelse:

Figur 1: Det grundlæggende tempussystem (jf. Matthiessen 1983:377)

De tre tempora angiver forskellig rækkefølge ('precedence') af to tidsvariabler, T_x og T_y (Matthiessen 1983: 384f):

'past'	$T_x < T_y$	(T_x precedes T_y)
'present'	$T_x = T_y$	(T_x neither precedes nor follows T_y)
'future'	$T_x > T_y$	(T_x follows T_y)

I en rekursiv proces genereres der et større antal tidsvariabler. Efter de relevante rækkefølgeforhold er fastlagt for en konstruktion, specificeres variablerne ved hjælp af T_s (time of speech), T_r (relevance time) og T_e (event time), eksempelvis:

She <i>walked</i> across the street	$(T_e = T_r < T_s)$
She <i>had</i> already <i>walked</i> across the street	$(T_e < T_r < T_s)$

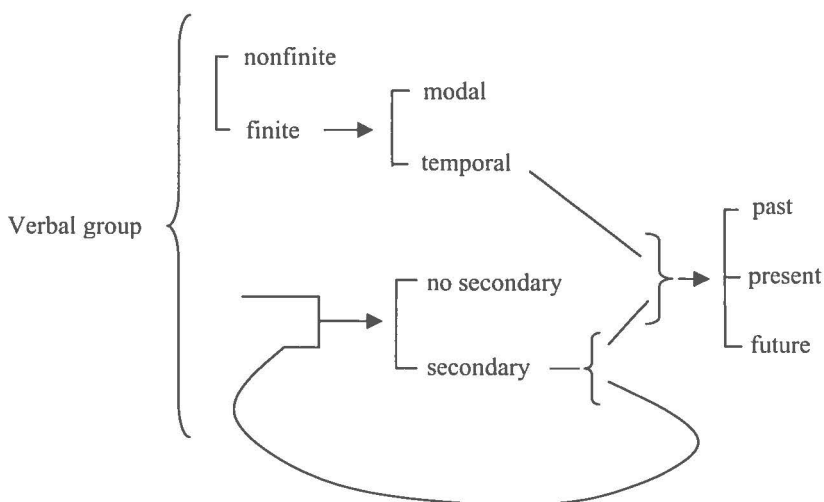
C) Det mest centrale karakteristiske træk ved tempuskategorien, ifølge Halliday og Matthiessen, er dens rekursivitet:

The point of Halliday's model is that English tense allows us to expand the first choice; it allows us to choose again: in addition to the primary tense selection, we can make a secondary one, realized by one of the auxiliaries *have-en* (past), *be-ing* (present), and *be going to* (future; also *be about to*). [...] Halliday's further point is that we can choose again, and again, and again. (Matthiessen 1996: 438f)

Konstruktionen *was singing* betragtes således som realiseringen af to valg, nemlig primær 'datid' (-*ed*) og sekundær 'nutid' (BE-*ing*) (hvor kombinationen af -*ed* og BE resulterer i *was*), og konstruktionen *had taken* betragtes som realiseringen af to gange valg af 'datid', nemlig primær 'datid' (-*ed*) og sekundær 'datid' (HAVE-*en*) (hvor kombination af -*ed* og HAVE resulterer i *had*). Halliday foreslår at komplekse konstruktioners navne opregner de trufne valg baglæns. Eksempelvis siges *was singing* at være en 'nutid i datid', og *was going to have been taking* en 'nutid i datid i fremtid i datid'.

Det rekursive tempussystem ser således ud (jf. Matthiessen 1996: 438):

Figur 2: Det rekursive tempussystem

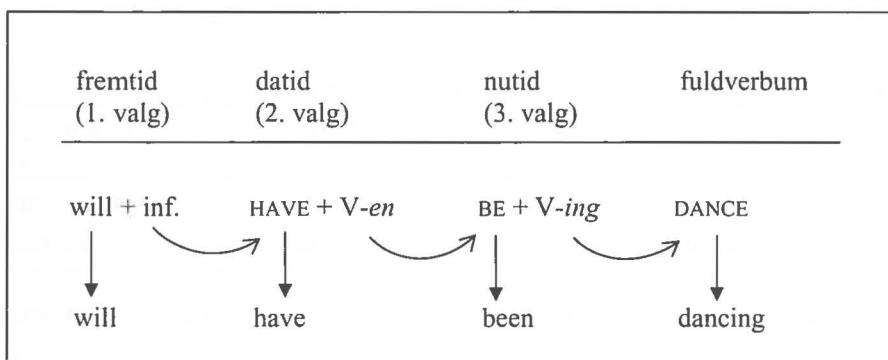

Rekursiviteten reguleres (begrænses) af nogle “stop rules” (jf. Halliday 1976c: 155), der blokerer visse kombinationer på forskellige tidspunkter i den rekursive cyklus, eksempelvis kan ‘nutid’ kun vælges som første og/eller som sidste værdi. Således begrænses systemet til at kunne generere præcis 36 forskellige finite tempuskonstruktioner.

D) Halliday og Matthiessen angiver at tempussystemet har hjemme på gruppeniveau med såvel morfologisk som perifrastisk realisation snarere end på ordniveau med kun morfologisk realisation. Det betyder at de **udvider** den traditionelle tempuskategori (bestående typisk af præsens, præteritum, perfektum, pluskvamperfektum og futurum) til 36 finite medlemmer snarere end **reducerer** den til to medlemmer, nemlig ‘past’ og ‘non-past’, således som det er sket i mange andre moderne tempusbeskrivelser.

E) Verbalgruppen siges at have en ‘univariate’ struktur, ikke en ‘multivariate’ struktur (således som nominalgruppen). ‘Univariate’ betyder at strukturen er bygget serielt op gennem en gentagelse af en ensartet funktion, snarere end lineært gennem en række af forskellige funktioner. Det er dette træk der gør tempus til en logisk ressource. Indholdsmæssigt betyder den serielle opbygning at ethvert valg af tidsrelation danner basis for det næste valg af tidsrelation i den rekursive proces. I den serielt opbyggede formelle struktur er realisationerne af de enkelte valg flettet tæt ind i hinanden, forstået på den måde at realisationen af et valg altid determinerer realisationen af det efterfølgende valg, som skitseret her:

Figur 3: Den serielle tempusmodel

F) Halliday and Matthiessen ønsker en meget høj grad af empirisk underbygning af deres tempusbeskrivelse. Deres data omfatter derfor både mundtligt og skriftligt engelsk, og deres talesprogmateriale indeholder en række komplekse konstruktioner som er meget sjældne, eksempelvis:

had been going to have been taking
will have been going to be being tested
must have been going to have finished
is going to have been being discussed
(se Halliday 1976c: 143-145).

G) Halliday and Matthiessen anerkender følgende realisationer af tempusvalg:

- (i) *-ed* suffikset (primær datid)
- (ii) $\emptyset$ (eller tredje-persons *-s*) suffikset (primær nutid)
- (iii) *will* (primær fremtid)
- (iv) HAVE + V-*en* (sekundær datid: 'datid i')
- (v) BE + V-*ing* (sekundær nutid: 'nutid i')
- (vi) BE *going to* (sekundær fremtid: 'fremtid i')
- (vii) BE *about to* (alternativ sekundær fremtid med modale associationer)

H) Tempus vedrører også non-finitte former (finished og tempus er hos Halliday separate systemer i netværket). Således er *(to) see* og *hopping* for ham nutidsformer (med forskelligt aspekt) og *to have seen* og *having hopped* (infinite) datidsformer, og *to have been seeing* og *having been hopping* er (infinite) 'nutid i datid'-sformer (jf. Halliday 1976c: 137).

Der er mange grunde til at rose SFLs behandling af tempuskategorien i engelsk. Først og fremmest er det glædeligt at SFL – til forskel fra så mange andre teorier – tager udgangspunkt i en systemisk/paradigmatisk orientering med fokus på sprogbrugerens valg. Endvidere er der tale om et simpelt, meget potent system med en høj grad af 'observational adequacy' idet modellen identificerer 36 relevante enheder, som ingen tempusteori kan komme udenom at forholde sig til. Endelig er kernen i det anvendte metasprog en konsekvent pædagogisk terminologi der

angiver de funktionelle valg. Men der er også en række problemer med SFLs beskrivelse af tempus i engelsk, og det er emnet for næste afsnit.

3. Problemer med modellen

Lad mig indlede denne afdeling med en meget overordnet betragtning, nemlig at SFLs tempusmodel i realiteten ikke er særlig funktionalistisk, men faktisk er inspireret af en formel tilgang til sprog. Som allerede nævnt er selve **udgangspunktet** klart funktionalistisk. Matthiessen taler eksempelvis om “the purposeful control of tense selection” (1984: 1) og “the general concern with making choices in the grammar in conformity with a purpose for communicating” (1984: 135), og han beskriver sin ‘chooser’ som “a procedure that consists of steps that ascertain conceptual distinctions and make grammatical choices according to the conceptual distinctions” (1984: 1). Der betones her en klar vilje til at foretage en reel funktionel analyse med inddragelse af relevant kognition. Trods denne klare ‘trobekendelse’ er der imidlertid en formel lingvistisk vinkling i den egentlige behandling af tempuskategorien. Alene brugen af metaforer som fx ‘chooser device’ og ‘text-generation’ er uheldig: Der antydes her noget der har med maskiner og automatik at gøre snarere end menneskelig motivation i valgsituationerne. Hvorfor ikke bare tale om sprogbrugere, tekster og teksters tilblivelse?

Endnu værre er dog brugen af begrebet rekursivitet som et helt centralt træk ved tempuskategorien. Chomsky henviste i sin tid til rekursivitet i forbindelse med påvisningen af menneskets sproglige kreativitet (cf. Chomsky 1957, 1965). Med finite midler kunne mennesket skabe et uendeligt antal sætninger (og faktisk også en i princippet uendelig sætning). De grundlæggende principper for denne kreativitet kunne beskrives ved hjælp af rekursive transformationsregler. Det viste sig hurtigt at den transformationelle komponent i beskrivelsesmodellen var for stærk, med overgenerering af ikke-acceptable ordstrengte til følge (kombinationer af ord der ikke var sætninger). Transformationer blev derfor suppleret med visse ‘constraints’. SFLs tempusmodel må være udtænkt på præcis samme ideologiske grundlag og har samme fundamentale problem: Det grundlæggende princip er rekursivitet og denne rekursivitet leder til massiv overgenerering, hvorfor Halliday

indfører 'stop rules' (svarende til 'constraints'). Halliday havde en forståelig begejstring og respekt for transformationsgrammatikken (se fx Halliday 1976b, med titlen "Deep Grammar: system as semantic choice"). Når man tager tempusmodellens alder i betragtning er der ikke noget at sige til at den er blevet til med delvis inspiration fra den fremstormende transformationsgrammatik. Derfor ingen voldsom kritik heraf fra min side. Trods alt adskiller Halliday og Matthiessen sig fra den formelle lingvistik ved at forsøge at tage paradigmatisk relationer og 'choice relations' mere alvorligt. De går bare ikke langt nok. Deres tempusmodel er måske 'observationally adequate' (for nu at bruge Chomskys betegnelser) fordi den synes at generere et relevant form- og konstruktionsinventar, men den lever ikke op til de funktionelle målsætninger med hensyn til den nærmere beskrivelse af disse former og er således ikke 'descriptively' eller 'explanatorily adequate' (for en nærmere drøftelse af disse betegnelser, se Allerton 1979, Chomsky 1968, 1986, Radford 1981: 25ff; for en funktionel omfortolkning se Bache 1997: 72ff). Med andre ord mener jeg at der er et oplagt behov for at tune SFLs tempusmodel i mere utvetydig funktionel retning.

I det følgende vil jeg udbygge min kritik i en drøftelse af fire mere præcise problemstillinger. Hver problemstilling behandles i et underafsnit.

3.1. I hvilken rækkefølge foretages valgene i den rekursive proces?

Umiddelbart får man indtryk af at rækkefølgen af valg i den rekursive proces er helt uproblematisk: Man vælger en værdi fra systemet, derefter kan man vælge på ny, og endnu engang, og så fremdeles:

When the speaker chooses a certain tense, he is not making a sudden selection all at once from this huge inventory; he is choosing from a very small set of possibilities, namely 'past', 'present' or 'future', and he will more often than not make this selection only once with each verbal group. **But it is open to him to make a second choice from the same set:** the verbal group may be both 'past' and 'present' at the same time; and **then a third choice, and so on.** [...] In analysing these forms therefore, and in suggesting coding for them, we need to reflect this patterning and to avoid suggesting that the choice of a simple 'present' form of a verbal group is like, say, choosing a number between one and fifty. **It is**

more like choosing a number between one and three, and then going on to decide whether or not you are going to do so a second time. (Halliday 1976c: 147f, mine fremhævelser)

After selecting a primary tense, the next step is to decide whether to have secondary tense or not. (Matthiessen 1983: 109, se også 24ff og 1996: 438f)

Men hvis vi gransker Matthiessens rekursive systemnetværk fra 1996 (se sektion 2.C ovenfor), så fremgår det at valget mellem 'secondary' og 'no secondary' er **samtidigt** med valget af 'finite' og 'nonfinite'. Som Matthiessen (1996: 437) noterer sig, "... there are two simultaneous systems ..., FINITENESS ('finite/nonfinite') and TENSE RECURSION ('secondary/no secondary')". Rækkefølgen af tempusvalg er dermed angivet således at man **faktisk skal vælge igen, eller i det mindste vælge at ville vælge igen, før man vælger første gang.**

I sine tidlige arbejder (1983, 1984) opstiller Matthiessen to forskellige slags valg (choosers): En der skal tage sig af valget af rækkefølgeværdi ('datid', 'nutid' eller 'fremtid'), og en der skal vurdere behovet for yderligere valg. De to slags valg samarbejder om at etablere **tidsspændet mellem taleøjeblikket (T_c) og handlingstidspunktet (T_e)** ('the chain of times between the moment of communication (T_s) and the event time (T_e)'). Det fungerer på følgende måde: hvis det første valg af rækkefølgeværdi relaterer handlingstidspunktet direkte til taleøjeblikket, og således fuldt ud etablerer tidsspændet, er der ikke behov for yderligere valg. Hvis det første valg derimod ikke placerer handlingstidspunktet, men blot etablerer et andet relevant tidspunkt i forhold til taleøjeblikket (og således ikke fuldt ud etablerer tidsspændet), og hvis dette komplekse forhold ønskes ekspliceret, så skal der vælges en ny rækkefølgeværdi. Dette fortsætter indtil det fulde tidsspænd er etableret.

Denne beskrivelse af de valg der indgår i Halliday og Matthiessens tempuskategori, gør bare det nævnte misforhold mellem deres **forklaring** af hvordan der vælges, og deres **systemnetværk** endnu tydeligere. Netværket angiver at sprogbrugeren vælger (evt. vælger at ville vælge) igen før det første valg, mens den mere detaljerede prosaudredning klart lader den første type valg ('the first chooser': valget af rækkefølge-

værdi) gå forud for den anden type valg ('the second chooser': valget af yderligere valg, altså 'secondary' versus 'no secondary').

Under alle omstændigheder er Matthiessens udredning ikke særlig funktionalistisk. Den forudsætter at sprogbrugeren **først** vælger en rækkefølgeværdi mellem to variabler, **derefter** vurderer om variablerne kan/skal specificeres med tider der etablerer det fulde tidsspænd, og hvis det ikke er tilfældet, **så** vælger en ny rækkefølgeværdi, osv. indtil tidsspændet er etableret. Dette er hverken funktionelt eller kognitivt plausibelt. Sprogbrugeren er som udgangspunkt bevidst om såvel taleøjeblikket som processens absolutte eller relative tid og har med ytringen netop til hensigt at etablere ('construe') relationen mellem disse tider (og evt. andre kontekstuelte relevante tider).

3.2. *Hvad er det vi vælger når vi vælger? Tesen om systemets konstans*

Halliday og Matthiessens model indebærer at tempussystemet forbliver intakt i den rekursive cyklus: Hver gang vi skal vælge, må det gælde at vi har de samme valgmuligheder. De tre tempusværdier må være de samme uanset hvor i cyklussen vi befinder os: Som vist i det rekursive systemnetværk, er det jo det samme system vi frekventerer. Men giver dette nu mening i en funktionel sprogteori? Uanset om det er Hallidays mere overordnede behandling af tempuskategorien eller Matthiessens detaljerede redegørelse vi underkaster en nøjere granskning, så mener jeg at det er svært at opretholde SFLs synspunkt om **systemets konstans i den rekursive cyklus**. Et valg foretages ikke bevidstløst, men i en kommunikativ sammenhæng der bl.a. er blevet til ved hjælp af tidligere valg, og som bevæger sig i en eller anden retning der vil indebære visse fremtidige valgmuligheder. Dette må også gælde tempusvalg. Et valg midt i den rekursive cyklus må have både en anden baggrund ('systemic history') og en anden motivation end et valg først eller sidst i den rekursive cyklus. Lad os kigge på nogle eksempler:

- (3a) Lorna *walked* to work
- (3b) Lorna *had* already *walked* to work.

For nærmere at kunne afgøre tempusvalgenes status i disse eksempler må vi formulere den oplagte funktionelle præmis at **effekten** af et valg

siger noget om sprogbrugerens kommunikative **motivation** med at vælge netop det valgte. Denne præmis ligger helt i tråd med Halliday's tese om sprog som 'purposeful behaviour'. Hvis man vurderer de tre valg af 'datid' i eksempel (3a) og (3b) ud fra spørgsmålet om effekt og motivation, så kan man påvise at:

- det første (og eneste) valg i (3a) adskiller sig fra det første valg i (3b)
- det første valg i (3b) adskiller sig fra det andet valg i (3b)

Motivationen og effekten af valget af 'datid' i (3a) er at **tidsfæste processen** udtrykt ved *walk* som noget der foregik i en (bestemt) fortid i forhold til taleøjeblikket, hvorimod det første valg af 'datid' i (3b) blot etablerer et relevant tidspunkt i en sådan fortid. Det første valg af 'datid' i (3b) adskiller sig også fra det andet valg af 'datid' i (3b), hvis motivation og effekt er at tidsfæste processen udtrykt ved *walk* som noget der gik forud for det etablerede relevante tidspunkt i fortiden (og som derfor kommer til at minde om det primære valg af 'datid' i (3a)).

Det at valget af tempus nogle gange tjener til at tidsfæste processen, men andre gange ikke gør det, bliver endnu tydeligere i eksempler af følgende type:

- (4) Schmeichel *was going to leave* Manchester United.
(5) They *will have received* the report by noon tomorrow.

I (4) har vi en 'fremtid i datid' og i (5) har vi en 'datid i fremtid'. Trods det primære valg af 'datid' i (4) kan det ikke helt udelukkes at den reelle (sproguafhængige) tidsfæstelse af processen udtrykt ved *leave* er fremtidig i forhold til taleøjeblikket (jf. Matthiessens egen argumentation og eksempler, 1984: 58f). Og tilsvarende i (5): Selvom det primære tempusvalg er 'fremtid', kan det ikke udelukkes at modtagelsen af rapporten faktisk allerede er sket forud for taleøjeblikket. De sproglige udtryk indebærer blot at Schmeichels klbskifte sker **efter** et relevant fortidigt tidspunkt, hvis overhovedet, og at modtagelsen af rapporten sker **før** et relevant fremtidigt tidspunkt.

Det er måske forståeligt at Matthiessen forsøger at definere tempus-

systemets værdier som rene rækkefølgeværdier, men netop derved kommer han til at **underbetone** den egentlige motivation og effekt af tempusvalgene.

Et andet problem i den forbindelse er forholdet mellem det leksikogramatiske og det semantiske. Hvis man som god funktionalist godtager 'no-synonymy' princippet, og som Halliday forudsætter at der er et naturligt, ikke-arbitrært forhold mellem de to strata, så er det et problem at de enkelte tempusværdier realiseres på markant forskellig vis alt efter om de vælges først eller senere i den rekursive cyklus. Mens primær 'nutid' og primær 'datid' realiseres morfologisk, udtrykkes sekundær 'nutid' og sekundær 'datid' ved hjælp af syntaktiske konstruktioner. Ved at fastholde det rekursive systems konstans **underbetones** således både perfektumsformernes og de progressive formers semantiske egenart.

Vi kan konkludere at et valg i et system altid foretages i systemisk sammenhæng (dvs. på baggrund af tidligere valg og som udgangspunkt for senere valg). Ethvert valg er derfor særegent, og værdien ændrer sig i forhold til tidligere og senere valg af nominelt samme værdi, hvad angår kommunikativ motivation og effekt. At nominelt samme værdi realiseres forskelligt på forskellige trin i den rekursive cyklus er derfor ikke overraskende. Det er svært at se hvorledes tesen om systemets konstans kan opretholdes i en funktionel teori. Spørgsmålet er faktisk om begrebet rekursivitet overhovedet giver mening ud fra et funktionelt synspunkt.

3.3. Problemet med 'nutid'

Værdien 'nutid' ændrer sig langt mere dramatisk i den rekursive cyklus end de to andre værdier. Faktisk erkender Matthiessen at der sker en vis ændring af netop denne værdi. Han noterer sig først at:

... it is useful to keep the chooser of PrimaryTense [sic] separate from that of SecondaryTenseType [sic], since – although the basic principles are the same – they differ in some details. (Matthiessen 1984: 27)

Han mener således at der er tale om en vis specialisering af det tidsmæssige indhold når man går fra primær 'nutid' til sekundær

‘nutid’. Han definerer – som tidligere angivet – primær ‘nutid’ som rækkefølgeforholdet ‘ T_x neither precedes nor follows T_y ($T_x = T_y$)’. Sekundær ‘nutid’ betegner han ligeledes generelt som ‘simultaneity’, men værdien defineres mere specifikt som ‘inclusion’ (‘ T_y includes T_x ’). Han siger:

Simultaneity ... allows for several possible temporal relations between two times: They may overlap, one may include the other, or they may be perfectly coextensive. However, inclusion ... is a more specific choice condition for secondary present, since it excludes all but one of these various further specifications of ‘neither precedes nor follows’. (Matthiessen 1984: 30, 113)

Jeg mener Matthiessen tager fejl når han antager et så tæt tilhørsforhold mellem primær og sekundær ‘nutid’. Lad os først se på nogle eksempler med kun primær ‘nutid’:

- (6) Nefertiti *believes* in justice.
- (7) Her new sculpture *stands* in the middle of the square.
- (8) Oil *floats* on water.
- (9) The sun *rises* in the east.
- (10) Sandra *speaks* several foreign languages.
- (11) Jack *walks* to work
- (12) Joan *is* in London.
- (13) There *is* someone in there.

I disse eksempler angiver primær ‘nutid’ som enkeltvalg noget statisk (fysisk eller mental tilstand, relation, vane, evne, karakteristisk træk ved subjektet; i SFL-terminologi typisk mentale, eksistentielle og relationelle processer), selv når der er tale om potentielt dynamiske verber som RISE og WALK. Undtagelser falder altid inden for ganske særlige typer tekst (fiktion, dramatisk fremstilling af tidligere begivenheder (den “historiske præsens”), følgekomentarer (sport, ceremonier), anvisninger, udråb og performativer) (jf. Bache 2000: 128, 141):

- (14) The two little girls *go* with him, then *slip* out of their shoes. Paul *takes* off his shoes and socks, *rolls* up his trousers like an elderly tripper at the seaside. (fiktion: fra John Fowles *The Cloud*)

- (15) We proceeded along the main road. Then suddenly this chap *comes* up to us and *starts* to laugh. (historisk præsens)
- (16) Wright *passes* the ball to Bergkamp. (følgekomentar)
- (17) I now *remove* the moss and *top* up the pot with compost. (anvisning)
- (18) Here *comes* the bride! (udråb)
- (19) I *promise* to be back by ten. (performativ)

Hvis man herudover vil angive noget dynamisk i nutiden, er 'nutid i nutid' obligatorisk:

- (20) No, I'm afraid she can't see you, she *is working* hard to finish her TWS report.
- (21) Right now the sun *is setting* in the west.

Forskellen mellem 'nutid' og 'nutid i nutid' træder tydeligt frem i eksempelpar af følgende type:

- (22a) She *speaks* like a real professional.
- (22b) She *is speaking* like a real professional.
- (23a) He *sings* in the local church.
- (23b) He *is singing* in the local church.

I disse par er den mest umiddelbare fortolkning af a-eksemplerne at handlingen er habituel eller karakteristisk for subjektet, uden association af handling i nuet som sådan, mens b-eksemplerne typisk fremstiller en dynamisk nutidig handling.

Det er således normalt gældende for primær 'nutid' **som enkeltvalg** at denne form udtrykker et nutidigt ikke-dynamisk forhold og ikke er forenelig med samtidig handling og aktivitet. Hvis man ønsker at referere til samtidig handling og aktivitet, må man supplere den primære 'nutid' med den sekundære, hvorved man så netop sikrer handlingens eller aktivitetens dynamik. Denne sikring af dynamik gælder også når det primære valg er 'datid':

- (24) Linus *was doing* the dishes when the phone rang.
- (25) The sad memory of his betrayal *was gradually coming* back to her.

Men her er kontrasten faktisk lidt anderledes fordi 'datid' som enkeltvalg, modsat 'nutid' som enkeltvalg, ikke udelukker en dynamisk fortolkning i sin brede anvendelse. Følgende eksempler er således tvetydige idet de kan referere til enten noget vanemæssigt (og dermed et statisk forhold) eller til en konkret datidig enkelthandling:

(22c) She *spoke* like a real professional.

(23c) He *sang* in the local church.

Endelig skal det bemærkes at progressiv (dvs. sekundær 'nutid') normalt ikke kan bruges i konstruktioner der udtrykker noget statisk eller relationelt, hverken efter primær 'nutid' eller primær 'datid':

(6a) *Nefertiti *is/was believing* in God.

(12a) *Joan *is/was being* in London.

Der er formentlig ikke nogen stor uenighed mellem Halliday/Matthiessen og mig med hensyn til selve brugen af disse verbalformer i engelsk. Men vi tager meget forskellige konsekvenser af analysen. Modsat Matthiessen må jeg konkludere at primær 'nutid' adskiller sig markant fra sekundær 'nutid' ved sit eksperimentielle tilhørsforhold til statiske, relationelle og eksistentielle processer og ved at være uforenelig med samtidige dynamiske (materielle) processer. Endvidere er der en nuanceforskel mellem sekundær 'nutid' valgt efter primær 'nutid' og sekundær 'nutid' valgt efter primær 'datid'. Denne konklusion er uforenelig med en opfattelse af engelsk tempus som et rekursivt system.

3.4. *Hvilke kontraster og valg er vigtige at vise i et systemnetværk?*

Dette spørgsmål er helt centralt for beskrivelsen af tempus i engelsk. Hvis man lader sig nøje med at et systemnetværk blot skal vise et relevant, paradigmatiske organiseret **inventar** og specificere hvorledes de enkelte størrelser realiseres i sproget, sigter man på 'observational adequacy'. Men for mig at se er dette for uambitiøst. Vi bør i en funktionel teori kræve at beskrivelsen indkredser kommunikativ motivation og effekt for hver enkelt værdi i systemet, således at begrebet 'valg' (choice relation) tages helt alvorligt. Med andre ord må vi sigte ikke blot på 'observational adequacy', men som et minimum også på 'descriptive adequacy' i vores funktionelle beskrivelse.

Vi får faktisk et fornuftigt udgangspunkt fra Matthiessen selv (1984: 104, se også 117), der citerer Kirsner & Thompson (1976) for at sige “to fully explain the use of a given signal and its meaning, we must consider the *semantic* oppositions: the *other* options, the *other* signals and *their* meanings also available to the speaker” [oprindelige fremhævelser]. Sagt lidt mere præcist skal vi kunne redegøre for valg mellem størrelser **der deler et semantisk domæne, men som profilerer det forskelligt** (se Bache 1997: 103-198; 2002). Dette kategorisyn bør være fuldt foreneligt med SFL-ideologi, og det passer for så vidt også meget godt på forskellen mellem de primære rækkefølgeværdier i tempussystemet (som Matthiessen (1984: 9) selv refererer til som et “minimal paradigm”). Værdierne i et system er således på en og samme tid ens og forskellige: Ens fordi de hører til samme semantiske domæne (traditionelt angivet som indgangsbetingelse, men her indskærpet som noget semantisk homogent), forskellige fordi de profilerer dette domæne forskelligt. Det er således nyttigt at operere med minimale konstruktionspar eller -sæt.

Før jeg går videre med denne tankegang, vil jeg lige give et meget klart eksempel på konstruktioner der **ikke** udgør et minimalt par:

- (26a) Everyone *believes* his dramatic account of the events.
(26b) His dramatic account of the events *was believed* by everyone.

Grunden til dette er at *believes* og *was believed* adskiller sig på mindst to fronter: nemlig med hensyn til tempus (‘nutid’ vs. ‘datid’) og med hensyn til diatese (‘aktiv’ vs. ‘passiv’). Den enkelte form er således **non-monadisk**, dvs. den kræver beskrivelse med henvisning til mere end én kategori (Bache 1997: 159ff). Eksempel (26a) er i renere kontrast til (26c) og (26d) nedenfor, og (26b) er i renere kontrast til (26c):

- (26c) Everyone *believed* his dramatic account of the events.
(26d) Everyone *will believe* his dramatic account of the events.

Spørgsmålet om hvorvidt en form eller konstruktion er non-monadisk, afhænger af om beskrivelsen inddrager mere end ét semantisk domæne eller ej. Når ovenstående eksempel er så klart, så skyldes det at domænekompleksiteten har markante leksiko-grammatiske konsekvenser, men dette er ikke altid tilfældet.

Det må være rimeligt at antage at kontraster og valg i et systemnetværk skal holdes inden for rammen af ét semantisk domæne, men at de enkelte størrelser (værdier) profilerer dette domæne forskelligt (hvorefter der opstår minimale par/sæt). Endvidere er det rimeligt at antage at former/konstruktioner er (eller kan være) non-monadiske og indgår (eller kan indgå) i forskellige par/sæt med forskellige andre former/konstruktioner.

Hvilket kontraster er det så SFL angiver som relevante for tempuskategorien? Det trinære basissystem og dets rekursive generering af nye, men i princippet ens kontraster taler sit eget sprog. Men derudover opererer Matthiessen med begrebet “extended paradigm”:

Principle of potential tense competitors For any tense, there is a potential competitor for specifying the location of T_c with respect to T_s that can be arrived at by subtracting one of the tense choices. (Matthiessen 1984: 117)

Lad os se nærmere på hvad den samlede SFL-tilgang til paradigmer indebærer. Her er først et for modellen meget oplagt tempusparadigme:

- (27a) Joan *had won* the competition.
- (27b) Joan *was winning* the competition.
- (27c) Joan *was going to win* the competition.

Det primære tempusvalg i disse eksempler er ‘datid’, mens det sekundære valg er henholdsvis ‘datid’, ‘nutid’ og ‘fremtid’. Der er med andre ord tale om det centrale tempussystems tredelte paradigme efter første rekursive gennemløb med samme primære tempus. Et umiddelbart problem med dette paradigme er at det er intuitivt svært at se hvornår en sprogbruger nogensinde står i en reel valgsituation mellem disse konstruktioner. Denne intuition kan underbygges af at der ikke er tale om et minimalt sæt af former. Som Matthiessen anfører, indebærer de tre eksempler tre forskellige rækkefølgeforhold. Men herudover udtrykker de samtidig **vidt forskellige sagforhold** (‘experiential meaning’): Sejren er kun i hus i (27a); og mens der finder en konkurrence sted i både (27a) og (27b), er dette ikke nødvendigvis tilfældet i (27c). Hertil kommer en forskel i den tekstuelle præsentation af processen:

I (27a) præsenteres ‘the winning of the competition’ **som en helhed, med eksternt fokus**, mens den i (27b) præsenteres **i sit forløb, med internt fokus**. I (27c) er præsentationen af selve ‘the winning of the competition’ umarkeret på grund af fremtidsmomentet, mens *was going to* betoner et forløb med internt, om end målrettet fokus. Sagt med lidt andre ord adskiller de tre eksempler sig ikke kun med hensyn til rækkefølgeforhold, men også med hensyn til et **aktionsartsdomæne** og et **aspektomæne**. Disse domæner indgår naturligvis helt centralt i sprogbrugerens motivation når der skal vælges blandt disse former. Når vi intuitivt fornemmer at (27a) til (27c) udgør et helt urealistisk sæt af former i en valgsituation, er det fordi det er vanskeligt at forestille sig en kontekst hvor valget står mellem former der adskiller sig på så mange punkter.

Men hvorledes indgår Matthiessens ‘extended paradigm’ i vurderingen af (27a) til (27c)? Et eksempel som *Joan won the competition* kommer kun med i et udvidet paradigme, altså som noget sekundært. Og (27a) og (27b) kommer aldrig i konkurrence med *Joan has won the competition* og *Joan is winning the competition*. Endnu mere påfaldende er det at (27b) efter udtræk af ‘past’ kommer i udvidet paradigme med *Joan wins the competition*. SFLs paradigmeopfattelse er altså dybt problematisk.

Det er ellers ikke svært at finde gode, plausible minimale par i det engelske verbalsystem. Eksempelvis er kontrasten mellem fx simpel præteritum og progressiv præteritum potentielt minimal på en måde som Hallidays ‘past in past’, ‘present in past’ og ‘future in past’ aldrig er det (cf. (27a) – (27c)):

- (28a) They *walked* along the beach, arm in arm.
- (28b) They *were walking* along the beach, arm in arm.
- (29a) We *celebrated* Stephanie’s birthday at my uncle’s.
- (29b) We *were celebrating* Stephanie’s birthday at my uncle’s.
- (30a) I *had* a chat with him the other day.
- (30b) I *was having* a chat with him the other day.

I disse par synes eneste kommunikative forskel at være at a-eksemplerne præsenterer processen tekstuel som en helhed (altså perfektivt), mens

b-eksemplerne præsenterer dem som værende i forløb (altså imperfektivt). Der er ikke forskel med hensyn til ekperientiel betydning, hverken i snæver eller bred forstand. Der synes at være tale om minimale par inden for det aspektuelle domæne. Sprogbrugeren står over for et tekstuel valg mellem to forskellige måder at præsentere samme begivenhed på (for en nærmere redegørelse for brugen af minimale par i analysen af verbalformer i engelsk, se Bache 1985, 1997, 2002).

Vi kan konkludere at SFL opstiller usandsynlige valgsituationer, ikke mindst med hensyn til sekundær tempus. Endvidere kan mere oplagte valgsituationer kun beskrives med henvisning til udvidede paradigmer (og rangerer således som mere perifere), og endnu andre mulige valgsituationer kan slet ikke passes ind i modellen.

4. Konklusion

På baggrund af ovenstående argumentation kan det konkluderes at SFLs beskrivelse af tempus i engelsk er behæftet med en række principielle problemer i forhold til det funktionelle udgangspunkt, ikke mindst med hensyn til måden hvorpå den systemiske (paradigmatiske) dimension inddrages. Halliday og Matthiessens model definerer et relevant genstandsområde, nemlig 36 verbalformer og -konstruktioner som enhver tempusteori må forholde sig til (og er således 'observationally adequate'), men der tages ikke i tilstrækkelig grad højde for hvad der motiverer valget af den enkelte tempus (og der er således ikke tilstrækkelig 'descriptive' og 'explanatory adequacy' på et funktionelt grundlag). I særlig grad er brugen af rekursivitet betænkelig idet en sådan automatik ikke tillader et tilstrækkeligt fokus på de enkelte formers og konstruktioners egenart. SFL bør derfor opgive den centrale tese om et rekursivt basissystem.

Henvisninger

- Allerton, D. J. (1979). *Essentials of Grammatical Theory*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bache, C. (1985). *Verbal Aspect: a General Theory and its Application to Present-Day English*. Odense: Odense University Press.
- Bache, C. (1997). *The Study of Aspect, Tense and Action: Towards a Theory*

- of the Semantics of Grammatical Categories*, 2nd revised edition. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris & Wien: Peter Lang.
- Bache, C. (2000). *Essentials of Mastering English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Bache, C. (2002). On Categories in Linguistics. *Acta Linguistica Hafniensia* 34, 71-105.
- Butt, D., R. Fahey, S. Spinks & C. Yallop (2000). *Using Functional Grammar: An Explorer's Guide*, 2nd revised edition. National Centre for English Language Teaching and Research, Macquarie University.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. Haag: Mouton.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. (1968). *Language and Mind*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Halliday, M. A. K. (1976a). Chain and Choice in Language. In G. R. Kress (ed) *System and Function in Language*. London: Oxford University Press, 84-87.
- Halliday, M. A. K. (1976b). Deep Grammar: System as Semantic Choice. In G. R. Kress (ed) *System and Function in Language*. London: Oxford University Press, 88-98.
- Halliday, M. A. K. (1976c). The English Verbal Group. In G. R. Kress (ed) *System and Function in Language*. London: Oxford University Press, 136-158.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*, 2nd revised edition. London, New York, Sydney & Auckland: Edward Arnold.
- Kirsner, R. & S. Thompson (1976). The Role of Inference in Semantics: a Study of Sensory Verb Complements in English. *Glossa* 10, 200-240.
- Matthiessen, C. (1983). Choosing Primary Tense in English. *Studies in Language* 7(3), 369-429.
- Matthiessen, C. (1984). *Choosing Tense in English*. Information Sciences Institute Research Report, ISI/RR-84-143, University of Southern California.
- Matthiessen, C. (1991). Resources in English for Organizing and Expressing Time. Unpublished manuscript, Department of Linguistics, University of Sydney.

- Matthiessen, C. (1996). Tense in English Seen through Systemic-Functional Theory. In M. Berry, C. Butler, R. Fawcett & Guowen Huang (eds) *Meaning and Form: Systemic Functional Interpretations III*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 431-497.
- Radford, A. (1981). *Transformational Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

